

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.44>

ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ У 2019-2024 РОКАХ: РІВЕНЬ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА, ПРОГНОЗИ

Хавронюк М.І.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0000-0002-1304-9298
e-mail: kunorvahk@gmail.com*

Хавронюк М.І. Злочинність в Україні у 2019-2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози.

Дослідження присвячене вивченню стану злочинності в Україні у відносно мирних 2019-2021 та воєнних 2022-2024 роках, в їх порівнянні, з метою прогнозування її стану у 2025 і наступних роках. На фоні даних про зменшення кількості населення України проаналізовано статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду загалом, а також за окремими їх видами. Показано, що хоча у Кримінальному кодексі України є 410 статей, що містять склади кримінальних правопорушень, «працює» лише незначна їх частина. Так, 10% статей застосовуються у 90% випадків, у той час як на решту 90% статей припадає лише 10% таких випадків. На порушення принципу рівності всіх перед законом найчастіше до суду з обвинувальним актом направляються провадження про кримінальні правопорушення, що вчиняються звичайною людиною, яка порушила певні правила і що легко довести, а найрідше – про службові, корупційні і пов'язані з організованою злочинністю кримінальні правопорушення. Зроблено висновки, що після завершення війни рівень злочинності буде у цілому знижуватися за рахунок різкого зменшення кількості воєнних, військових кримінальних правопорушень та умисних вбивств. Водночас збільшиться кількість шахрайств, посягань на достовірність інформації, кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Також ймовірно стане більше кримінальних правопорушень корисливо-насиленницького і насильницького характеру. З метою зменшення навантаження на систему кримінальної юстиції, підвищення ефективності протидії злочинності, реального зниження її рівня необхідно своєчасно спланувати і вжити низку заходів. Насамперед переглянути підстави криміналізації деяких поширених діянь, які насправді не становлять суспільної небезпеки, активніше застосовувати засоби адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності, усунути вади кримінального процесуального законодавства, які містять лазівки для уникнення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: злочинність, злочини, кримінальні правопорушення, воєнні злочини, військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти власності, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, кримінальна статистика, Кримінальний кодекс.

Khavroniuk M.I. Crime in Ukraine in 2019-2024: level, structure, dynamics, forecasts.

The study is devoted to studying the state of crime in Ukraine in the relatively peaceful years of 2019-2021 and the war years of 2022-2024, in their comparison, with the aim of predicting its state in 2025 and subsequent years. Against the background of data on the decrease in the population of Ukraine, statistical data of the Prosecutor General's Office on the number of registered criminal

offenses, criminal offenses for which proceedings were sent to court in general, as well as by their individual types, were analyzed. It is shown that although the Criminal Code of Ukraine has 410 articles containing the elements of criminal offenses, only a small part of them «works». Thus, 10% of articles are applied in 90% of cases, while the remaining 90% of articles account for only 10% of such cases. For violations of the principle of equality of all before the law, the most common cases sent to court with an indictment are criminal offenses committed by an ordinary person who has violated certain rules and which are easy to prove, and most rarely - about official, corruption and criminal offenses related to organized crime. It has been concluded that after the end of the war, the crime rate will generally decrease due to a sharp decrease in the number of military, military criminal offenses and premeditated murders. At the same time, the number of frauds, attacks on the reliability of information, criminal offenses in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues will increase. It is also likely that there will be more criminal offenses of a mercenary-violent and violent nature. In order to reduce the burden on the criminal justice system, increase the effectiveness of combating crime, and actually reduce its level, it is necessary to plan and take a number of measures in a timely manner. First of all, review the grounds for criminalizing some common acts that do not actually pose a public danger, more actively apply the means of administrative, disciplinary, and civil liability, and eliminate the shortcomings of criminal procedural legislation that contain loopholes for avoiding criminal liability.

Key words: crime, crimes, criminal offenses, war crimes, military criminal offenses, criminal offenses against property, criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine, criminal statistics, Criminal Code.

Постановка проблеми. Поняття «злочинність» відображає статистично узагальнену множину конкретних злочинних подій. *Рівень* злочинності – її кількісно-якісна характеристика, яку вимірюють у коефіцієнтах, обчислюваних у розрахунку злочинів, скажімо, на 100 000 осіб населення; *структура* – співвідношення видів (груп) злочинів, класифікованих за кримінально-правовими чи кримінологічними ознаками; *динаміка* – поточні зміни її рівня та структури за певний період часу. Більшість політиків на шляху до влади називає першочерговим завданням зниження рівня злочинності [1].

Після появи у Кримінальному кодексі України (далі – КК) кримінальних проступків термін «злочинність» зі зрозумілої причини став дещо некоректним. Але можна, вдавшись до проформи, зберегти його, зваживши на те, що кримінальні проступки, як і злочини, також *чинять зло*.

Мета дослідження – прогнозування рівня, структури, динаміки злочинності в Україні у 2025 і наступних роках з урахуванням даних про злочинність у попередні шість років.

Стан опрацювання проблематики. В останні роки сучасний стан злочинності в Україні досліджувався нечасто. Хоча ці питання були предметом уваги О.В. Баганця [2], Ю.В. Орлова [3], О.О. Сидорчука [4] та інших, але багато авторів аналізували лише окремі види злочинності – організовану, корупційну, воєнні злочини тощо. Статистичним даним щодо злочинності в цілому та протидії їй приділялось недостатньо уваги після виходу відомих публікацій О.Г. Кулика (2011) [5], М.В. В'юника, М.В. Карчевського і О.Д. Арланова (2020) [6], О.В. Коротюк (2020) [7].

Виклад основного матеріалу. Уявлення про зміни рівня, структури і динаміки злочинності дають дані офіційної кримінальної статистики. Але вони показують лише «сцену», за лаштунками якої залишається ще стільки ж або у рази більше кримінальних правопорушень (далі – к.п.).

Певна кількість даних кримінальної статистики оприлюднюється на веб-сайтах Офісу Генерального прокурора [8] і судової влади України [9]. На жаль, вони не дають повного уявлення про всі характеристики вчинюваних к.п., осіб, які їх вчинюють, та ефективність засобів стримування протиправної поведінки. При цьому дані про судимість загалом є викривленими, зважаючи на те, що у разі надходження однієї справи на декількох осіб справа обліковується один раз за санкцією тієї статті КК України, яка передбачає більш суворе покарання [10]. Але мусимо спиратися на ті дані, які є, і робити з них обережні висновки.

Нами проаналізовано статистичні дані, вибірково, за умовно мирні 2019-2021 і воєнні 2022-2024 роки, в їх порівнянні.

Таблиця 1. Кількість облікованих к.п.
і к.п., за якими провадження направлено до суду

Рік	Кількість населення (крім ТОТ)	Обліковано к.п. / на 100 тис. населення	К.п., за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом / на 100 тис. населення	Зокрема (графа 4), % від облікованих
2019	42 153 200	444 130 / 1053	154 585 / 360	34,8
2020	41 902 400 (< на 0,6%)	360 622 / 860	148 332 / 354	41,1
2021	41 554 800 (< на 0,8%)	321 443 / 774	153 109 / 368	47,6
2022	34 500 000 (< на 17,0%)	362 636 / 1051	113 159 / 328	31,2
2023	34 000 000 (< на 1,4%)	475 595 / 1398	166 189 / 489	34,9
2024 [11] ¹	33 300 000 (< на 2,1%)	492 479 / 1479	167 255 / 502	34,0
2019-2024 роки у середньому	37 901 733	409 484 / 1 103	150 438 / 400	37,3%

Із Таблиці 1 видно, що:

- кількість населення України в останні роки постійно зменшувалась і з 2019 по 2024 роки зменшилась на 21,0%. Водночас кількість облікованих к.п. у 2024 році порівняно з 2019 роком збільшилась на 9,8%, а кількість к.п., провадження по яких направлено до суду, – на 7,6%;
- кількість облікованих к.п. у 2019-2021 роках зменшувалась, а в 2022-2024 роках, навпаки, збільшувалась попри значне зменшення кількості населення; такі саме тенденції і в розрахунку на 100 тисяч населення;
- кількість к.п., провадження по яких направлено до суду з обвинувальним актом, зменшилась з 2019 по 2022 роки більше ніж на чверть, а в 2023-2024 роках збільшилась і перевищила рівень 2019 року; аналогічні тенденції і в розрахунку на 100 тисяч населення;
- у 2021 році кількість к.п., провадження по яких направлено до суду з обвинувальним актом, становила майже половину (47,6%) від кількості облікованих к.п. (це означає, що практично по кожній другій заяві про к.п. кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом); в усі інші роки коефіцієнт обвинувачення був набагато нижчим;
- попри значне зменшення кількості облікованих к.п. (скажімо, у 2021 році на 27,6% порівняно з 2019 роком), кількість к.п., провадження по яких направлено до суду з обвинувальним актом, змінювалась незначно. Причинами цього можуть бути неможливість підтвердити факт вчинення к.п. доказами, корупція, недбалість тощо, але вони підлягають додатковому дослідженню.

В Особливій частині КК станом на 1 травня 2025 року міститься 410 статей, що передбачають склади к.п. Але в кожному з розділів Особливої частини КК «працює» лише кілька статей. Проаналізуємо статистичні дані лише за тими статтями, за якими в останні три роки обліковувалась понад одна тисяча к.п. щороку. Таких статей усього 43, тобто 10% від всіх статей Особливої частини КК. Об'єднаємо їх в 16 груп за ознакою об'єкта.

Таблиця 2. Кримінальні правопорушення, які найчастіше обліковувалися

Об'єкт (статті КК)	Обліковано к.п.					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загалом	444 130	360 622	321 443	362 636	475 595	492 479
Власність (185, 190, 191, 186, 197-1)	251 363	185 433	155 112	111 256	176 933	130 993

¹ За прогнозом МВФ до 2030 року чисельність населення в Україні буде змінюватися так: 2026 рік – 33,38 млн осіб; 2027 рік – 34 млн осіб; 2028 рік – 33,98 млн осіб; 2029 рік – 33,96 млн осіб; 2030 рік – 33,94 млн осіб.

Здоров'я (125, 122, 121, 126, 126-1)	31 872	30 203	27 653	19 268	25 062	25 635
Здоров'я населення (309, 307, 308, 310)	26 643	26 254	26 878	32 356	36 814	44 401
Достовірність інформації (358, 366, 357, 361, 362)	24 973	23 847	24 818	23 753	30 577	29 909
Безпека транспорту (286, 289)	14 206	13 386	10 855	10 560	8 563	8 574
Публічна служба (364, 365, 367, 368, 369)	12 313	11 449	10 994	7 035	9 469	9 208
Громадська безпека (263)	6 204	5 116	4 067	4 735	5 582	5 898
Життя (115)	5 465	3 809	3 230	22 083	36 667	52 197
Права людини (162, 164)	5 044	4 547	3 848	2 263	3 409	3 231
Громадський порядок і моральність (296, 301, 301-1)	4 415	3 666	3 432	3 013	3 846	4 890
Правосуддя і порядок управління (382, 356)	8 094	5 728	4 439	2 205	3 365	4 739
Військовий правопорядок (402, 407, 408)	2 671	3 122	2 164	10 971	25 964	91 298
Порядок перетинання державного кордону (332)	252	278	327	1 225	2 301	3 106
Національна безпека (111, 111-1)	123	145	208	5 808	4 376	3 529
Міжнародний правопорядок (438)	12	223	172	60 387	60 994	28 788
Порядок виконання військового обов'язку (336)	3	2	0	1 108	3 784	4 147
По 43 статтях (у середньому 90,0%)	409 848 (92,3%)	319 488 (88,6%)	279 968 (87,1%)	319 040 (88,0%)	439 006 (92,3%)	451 745 (91,7%)

Проведений аналіз показує:

– 10% статей КК застосовуються у 90% випадків обліку к.п., а на решту 90% статей Особливої частини КК припадає 10% випадків (див. Табл. 2);

– порівняно з 2019 роком у 2024 році кількість облікованих к.п. збільшилась на 10% – переважно за рахунок збільшення кількості злочинів проти життя, міжнародного правопорядку, «наркотичних» і військових к.п.;

– щороку найбільше обліковується к.п. проти власності, проте, порівняно з 2019 роком у 2024 році їхня кількість зменшилась майже удвічі. Зменшення у 2024 році порівняно з 2023 роком на 46 тисяч кількості к.п. проти власності на фоні збільшення загальної кількості к.п. на 17 тисяч може бути пояснене:

- трансформацією певної кількості крадіжок, шахрайства і привласнення майна в адміністративні правопорушення відповідно до реформи від 18 липня 2024 року;

- збільшенням латентності цих к.п. через: а) переконування правоохоронцями потерпілих у недоцільності подання заяв з огляду на складність їх розкриття, особливо шахрайства; б) сатисфакцію потерпілим та неподання ними заяв про к.п. на прохання викритих зловмисників, оскільки в умовах воєнного стану будь-які крадіжка, шахрайство чи привласнення майна кваліфікуються як тяжкі злочини;

– якщо у 2019-2021 роках друге місце за кількістю облікованих посідали к.п. проти здоров'я, то у 2022-2024 роках вони перейшли на четверте місце, а друге і третє місця посіли, відповідно, к.п. проти здоров'я населення і к.п. проти достовірності інформації. Тобто стало більше наркотичних злочинів (особливо передбачених статтями 307 і 308) та підроблення документів і використання

підроблених документів; водночас поменшало випадків спричинення тілесних ушкоджень, побоїв і домашнього насильства;

– в останні п'ять років менше обліковано к.п. проти прав людини, транспортної безпеки, публічної служби. Це може бути пов'язано з підвищенням латентності цих к.п.;

– порівняно з 2019 роком у 2024 році більше обліковано злочинів проти життя – в 10 разів, к.п. проти порядку перетинання державного кордону – у 12 разів, к.п. проти основ національної безпеки України – в 29 разів, військових к.п. – в 34 рази, к.п. проти порядку виконання військового обов'язку – у 1 380 разів, злочинів проти міжнародного правопорядку – в 2 400 разів;

– щодо першої п'ятірки конкретних статей КК, то:

▪ у 2019-2021 роках перше місце за кількістю облікованих впевнено посідала крадіжка – ст. 185 (2019 рік – 49%, 2020 рік – 38%, 2021 рік – 35%), далі шахрайство – ст. 190 (щороку по 7%), умисне легке тілесне ушкодження – ст. 125 (щороку по 6%), незаконний обіг наркотичних засобів без мети збуту – ст. 309 (щороку по 4%) і незаконне підроблення та використання підроблених документів – ст. 358 (щороку по 4%). Усього на ці п'ять статей у 2029 році припадало 70% всіх облікованих к.п., у 2020 році – 59%, у 2021 році – 56%;

▪ у 2022 році ситуація змінилась: ст. 185 (19%), ст. 438 (17%), ст. 190 (9%), ст. 115 (6%) і ст. 309 (6%) – усього 57%;

▪ у 2023 році «лідерами» стали: ст. 190 (17%), ст. 185 (17%), ст. 438 (13%), ст. 115 (8%), статті 407 і 408 (разом 5%) – усього 60%;

▪ у 2024 році найчастіше обліковувались к.п. за статтями 407 і 408 (разом 18%), ст. 190 (13%), ст. 185 (11%), ст. 115 (11%), ст. 438 (6%) – усього 59%;

– серед облікованих к.п. є такі, кількість яких у той чи інший рік почала зростати і в наступному, як правило, не зменшувалась. Серед них є як звичайні к.п., так і к.п. воєнного часу (останні нижче виділені курсивом і підкресленням). Так, йдеться про к.п., передбачені:

▪ у 2019 і 2020 роках – статтями 259 і 310 (в 2021-2024 роках їхня кількість залишалась високою);

▪ у 2021 році – статтями 200, 212, 345 КК (у наступних роках їхня кількість залишалась високою, але не зростала);

▪ у 2022 році – статтями 301-1, 389, 332, 336, 402, 408, 436-2, 438 КК (у наступних роках їхня кількість продовжувала зростати або залишалась високою);

▪ у 2023 році – статтями 209, 286-1, 308 КК (у 2024 році їхня кількість ще зросла);

▪ у 2024 році – статтями 114-1, 182, 317, 318, 390-1 КК.

Зростання кількості к.п. за статтями 200 і 212 КК можна пояснити початком роботи Бюро економічної безпеки України, а за ст. 209 КК – безпосереднім зв'язком передбаченого нею к.п. з більшістю к.п. проти власності, яких вчинюється все ще найбільше. Зростання же кількості к.п. за статтями 310, 308, 317 і 318 КК – це свідчення подальшого поширення наркоманії, за статтями 259 і 345 КК – відлуння військової агресії, за статтями 182, 286-1, 301-1, 389, 390-1 КК – це ознаки падіння рівня моральності і життєвого рівня та підвищення агресивності й байдужості населення.

Таблиця 3. Кримінальні правопорушення, за якими кримінальні провадження найчастіше направлялись до суду

Об'єкт (статті КК)	Обліковано					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загалом	154 585	148 332	153 109	113 159	166 189	167 255
Власність (185, 190, 191, 186, 197-1)	82 026	68 386	74 571	41 417	63 363	53 062
Здоров'я (125, 122, 121, 126, 126-1)	17 188	18 630	19 727	14 000	20 049	20 554
Здоров'я населення (309, 307, 308, 310)	15 917	16 209	17 197	18 666	27 435	33 167
Достовірність інформації (358, 366, 357, 361, 362)	9 651	11 358	13 017	13 714	19 250	18 350

Безпека транспорту (286, 289)	4 916	5 390	4 983	2 965	4 044	4 350
Публічна служба (364, 365, 367, 368, 369)	1 219	1 495	1 740	1 473	2 600	2 325
Громадська безпека (263)	3 494	3 034	3 333	2 919	3 950	4 307
Життя (115)	834	799	780	716	713	677
Права людини (162, 164)	2 212	2 245	2 272	1 353	2 041	2 165
Громадський порядок і моральність (296, 301, 301-1)	2 165	2 022	1 404	2 270	2 972	3 816
Правосуддя і порядок управління (382, 356)	113	141	237	52	364	1 623
Військовий правопорядок (402, 407, 408)	1 423	1 032	993	1 825	2 455	2 815
Порядок перетинання державного кордону (332)	47	67	53	314	1 135	1 335
Національна безпека (111, 111-1)	11	17	16	889	1 299	1 016
Міжнародний правопорядок (438)	0	0	7	47	37	46
Порядок виконання військового обов'язку (336)	0	0	0	446	1 767	1 684
По 43 статтях (у середньому 90,9 %)	141 216 (91,4%)	130 825 (88,2%)	140 330 (91,7%)	103 066 (91,1%)	153 474 (92,3%)	151 292 (90,5%)

Аналіз даних Таблиці 3 показує:

- кримінальні провадження за 10% статей Особливої частини КК направляються до суду з обвинувальним актом у 91% випадків, а на решту 90% статей припадає 9% випадків (див. Табл. 3);
- порівняно з 2019 роком у 2024 році кількість к.п., за якими провадження направлено до суду з обвинувальним актом, збільшилась на 8%. Це відбулось переважно за рахунок збільшення проваджень щодо «наркотичних», військових к.п., к.п. проти здоров'я і проти достовірності інформації;
- попри 10-кратне збільшення з 2019 року по 2024 рік кількості облікованого умисного вбивства (ст. 115 КК), кількість направлених до суду відповідних проваджень зменшилась на 19%; так само попри різке, у 45 разів, збільшення кількості (з 2 683 у 2019 році до 120 086 у 2024 році) облікованих військових к.п. та воєнних злочинів, кількість направлених до суду відповідних проваджень дорівнювала лише 2 861: до суду направлено лише одне із 626 кримінальних проваджень за ст. 438 КК (розслідують слідчі органів безпеки) і одне з 32 проваджень за статтями 402, 407, 408 КК (розслідують слідчі ДБР);
- щодо к.п. проти основ національної безпеки України ситуація є дещо кращою. За статтями 111 і 111-1 КК, які розслідують слідчі органів безпеки, у 2022-2024 роках обліковано разом 13 713 к.п., а до суду з обвинувальним актом направлено 3 474 проваджень за цими к.п., тобто одне з чотирьох облікованих. Ще кращою є ситуація з направленням до суду кримінальних проваджень за статтями 332 і 336 КК, які розслідують органи Національної поліції. У 2022-2024 роках їх обліковано разом 15 671, а до суду з обвинувальним актом направлено 6 681 проваджень за цими к.п., тобто майже кожне друге;
- звернемо увагу і на ситуацію з розслідуванням деяких звичайних (не характерних саме для воєнного часу) к.п. У середньому протягом 2019-2024 років направлялось до суду з обвинувальним актом проваджень, наприклад, за:
 - ст. 368 КК – 1 635 за 8 948 облікованих к.п. (18%);
 - ст. 255 КК – 155 за 874 облікованих к.п. (18%);
 - ст. 364 КК – 1 382 за 19 928 облікованих к.п. (7%);
 - ст. 212 КК – 109 за 4 751 облікованих к.п. (2%);

- ст. 365 КК – 186 за 10 613 облікованих к.п. (2%);
- ст. 290 КК – 57 за 8 630 облікованих к.п. (1%);
- водночас у цій ж роки були к.п., провадження за якими направлялись до суду з обвинувальним актом у середньому набагато частіше, наприклад, за:
 - ст. 307 КК – 42 608 за 67 948 облікованих к.п. (63%);
 - ст. 263 КК – 21 037 за 31 602 облікованих к.п. (67%);
 - ст. 125 КК – 76 446 за 112 718 облікованих к.п. (68%);
 - ст. 310 КК – 6 870 за 8 463 облікованих к.п. (81%);
 - ст. 126-1 КК – 10 503 за 12 726 облікованих к.п. (83%);
 - ст. 126 КК – 7 966 за 9 244 облікованих к.п. (86%).

Порівняння цих двох груп к.п. показує, що найчастіше до суду направлялись провадження про к.п., що вчиняються звичайною людиною, яка порушила певні правила (щодо обігу наркотиків, цивільної зброї, заборони застосування насильства тощо), що легко довести. А найрідше – про службові, корупційні і пов'язані з організованою злочинністю к.п.

Які прогнози щодо стану злочинності в наступні роки можна зробити на основі вивчених статистичних даних? Як можуть вплинути на злочинність зміни кримінального законодавства, зокрема криміналізація нових діянь та посилення санкцій?

Ми стоїмо на позиції, що кримінальний кодекс лише визначає підстави та межі повноважень органів державної влади щодо осіб, які вчинили, зокрема, к.п. (ст. 1.2.1 Проекту нового КК) [12]. Серед таких повноважень:

- 1) призначення покарання, що тягне за собою судимість;
- 2) застосування інших засобів (засобів пробації, засобів безпеки, реституції та компенсації, конфіскації майна, засобів щодо юридичних осіб).

Усі ці засоби впливають на особу шляхом обмеження в реалізації її прав або покладення на неї обов'язків. Але на час вчинення к.п. зазначені негативні для неї правові наслідки видаються особі віддаленими, досить абстрактними, а часто і нереальними, оскільки до їх настання мають відбутися такі **події**:

1) подання заяви (повідомлення) про к.п. та її реєстрація. Очевидно, що латентність багатьох к.п. може сягати 100% і більше. При цьому, хоча відмова у прийнятті та реєстрації заяви (повідомлення) про к.п. не допускається (ч. 4 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, далі – КПК), на практиці такі відмови є досить поширеними, і тому у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК все ж передбачена можливість оскарження до суду бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про к.п. до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) після отримання відповідної заяви (повідомлення). Так, за даними Форми № 1-к ДСА, у 2024 році суди розглянули 38 469 скарг щодо невнесення відомостей про к.п. до ЄРДР. Крім того, у справах приватного обвинувачення (закон згадує про 45 відповідних к.п.) без заяви потерпілого провадження розпочато бути не може (ст. 477 КПК);

2) досудове розслідування, під час якого мають бути доведені факт вчинення к.п., те, що воно вчинене обвинуваченим і у ньому є склад к.п. Вище вже наводились приклади того, що за деякими категоріями к.п. лише 1-2 зі 100 проваджень направляються до суду з обвинувальним актом. По всіх же провадженнях протягом 2019-2024 років направлено до суду з обвинувальним актом провадження у середньому за 37,3% облікованих к.п. Тобто майже 2/3 заяв повідомлень про к.п. не отримали належної реакції держави;

3) судовий розгляд, який має завершитися до закінчення строків давності, встановлених у ст. 49 КК. У цьому зв'язку звернемо увагу на кримінальні провадження за ст. 364 КК: строк, який минув з дня вчинення передбаченого цією статтею к.п. і до дня винесення вироку у деяких справах сягає 8-10 років, а в середньому становить 7 років; строк, який минув з дня вчинення к.п. і до дня закриття провадження через закінчення строку давності, іноді сягає 15-17 років, а в середньому становить 12 років [13];

4) апеляційне провадження. За даними Форми № 2-к ДСА, у 2024 році апеляційними судами переглянуто 11 018 (18%) вироків судів першої інстанції і скасовано 3 345 з них (30,4%), а ще у 817 випадках (7,4%) пом'якшено призначене покарання.

Перелічені події можуть супроводжуватися й іншими, як-от:

– розшук підозрюваного, якщо його місцезнаходження невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території (ТОТ) чи за межами України і не з'являється без поважних причин на виклик;

– незаконне закриття провадження за відсутністю події, складу к.п. або з інших причин. За даними Звіту про роботу органів прокуратури за січень-грудень 2024 року прокурорами скасовано 45 233 незаконних постанов слідчих, дізнавачів про закриття провадження;

– закінчення строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК, після повідомлення особі про підозру (за даними Форми № 6 ДСА у 2024 році таке траплялось щодо 8 585 обвинувачених – 10,3%);

– відмова прокурора або потерпілого від обвинувачення (за даними Форми №6 ДСА у 2024 році це мало місце щодо 5 174 обвинувачених – 6,2% від кількості усіх осіб, щодо яких винесено судові рішення);

– закриття кримінального провадження зі звільненням від кримінальної відповідальності з різних інших підстав (за даними Форми № 6 ДСА у 2024 році це сталося щодо 7 529 обвинувачених – 9,0%);

– звільнення від покарання (за даними Форми № 6 ДСА у 2024 році це мало місце щодо 22 228 обвинувачених – 22,6%);

– звільнення від відбування покарання – через хворобу, амністію, помилування, закінчення строку виконання обвинувального вироку, у зв'язку з обміном як військовополоненого тощо.

Отже, КК сам по собі, без кардинальних змін КПК та підвищення ефективності системи кримінальної юстиції, не спроможний знизити рівень і небезпеку наявної злочинності. Тим більше він не здатний впливати на ситуацію, коли за певних умов (зокрема, війни) кількість тих чи інших к.п. збільшується у кратному розмірі.

Попри це, законодавець намагається «боротися» зі злочинністю насамперед шляхом криміналізації діянь та підвищення міри покарання за них. Наприклад, Особливу частину КК до тих 339 статей, які були в ній на день прийняття Кодексу 5 квітня 2001 року, пізніше доповнено ще 110 новими статтями (згодом три з них виключено). Аналіз застосування у 2023-2024 роках цих нових статей показує, що помітна кількість засуджених є лише за десятьма з них. Це статті 126-1 (домашнє насильство), 197-1 (самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво), 240-1 (незаконне видобування бурштину), 263-1 (незаконне виготовлення вогнепальної зброї), 286-1 (порушення правил безпеки дорожнього руху особами у стані сп'яніння), 369-1 (зловживання впливом), 390-1 (невиконання обмежувальних заходів), 436-1 (виготовлення комуністичної, нацистської символіки), 111-1 (колабораційна діяльність), 436-2 (виправдовування збройної агресії РФ).

Висновки. Після завершення війни рівень злочинності буде знижуватися за рахунок різкого зменшення кількості воєнних, військових злочинів і умисних вбивств, а також к.п., пов'язаних з незаконним перетинанням державного кордону та ухиленням від мобілізації. Ймовірно, буде знижуватися рівень крадіжок, незаконного привласнення і розтрата чужого майна, оскільки значна кількість таких правопорушень перейде в розряд адміністративних. Водночас відповідно до трендів, які вже намітилися, збільшиться кількість шахрайств, посягань на достовірність інформації, к.п. у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Також ймовірно стане більше к.п. корисливо-насильницького (грабіж, вимагання, розбій) і насильницького (умисні тілесні ушкодження, насильство щодо представника правоохоронного органу, хуліганство тощо) характеру, що можна передбачити з огляду на поширення незаконного обігу військової вогнепальної зброї та боєприпасів, психологічні розлади і підвищення агресивності населення.

Для зменшення навантаження на систему кримінальної юстиції, підвищення ефективності протидії злочинності, реального зниження як її загального рівня, так і зниження кількості тяжких злочинів у післявоєнний час необхідно своєчасно спланувати і вжити низку заходів, насамперед:

1) переглянути підстави криміналізації деяких поширених діянь, які насправді не становлять суспільної небезпеки. Насамперед це: незаконні дії з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами без мети збуту (хворих на наркоманію треба лікувати, а не карати), зберігання цивільної зброї (адже її зберігання жоден закон не забороняє), незаконні дії з порнографічними предметами (крім дитячої порнографії), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, необережні кримінальні правопорушення, що не спричиняють тяжкої шкоди;

2) привести у відповідність до принципу юридичної визначеності складу багатьох кримінальних правопорушень, як-от передбачених статтями 111-1, 114-1, 296, 356, 357, 358, 364 КК;

3) активніше застосовувати засоби адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності до громадян і службових осіб, зупиняючи їхню протиправну діяльність тоді,

коли вона ще не стала кримінальною; прийняти новий Кодекс про адміністративні проступки [14]; розробити і затвердити Дисциплінарний кодекс публічних службовців, подібний до Федерального дисциплінарного статуту Німеччини [15, с. 214–229];

4) усунути вади кримінального процесуального законодавства, які містять лазівки для уникнення від кримінальної відповідальності;

5) забезпечити подальше звуження спеціалізації органів правопорядку, насамперед слідчих підрозділів Національної поліції на розслідуванні різних категорій злочинів і кримінальних проступків;

6) приділити належну увагу кримінальній статистиці як важливому джерелу даних, які мають бути покладені в основу державних антикримінальних програм і проєктів законів щодо змін КК і КПК. Ці дані повинні точно описувати види к.п., способи та засоби їх вчинення, їхні наслідки, давати характеристику осіб, які їх вчиняють, містити повну картину застосування покарань за інших кримінально-правових засобів, застосованих судами до кожної особи, яка вчинила к.п., тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-16347>.
2. Баганець О.В. Загальний стан злочинності та протидії їй на території України за 2020 рік (у порівнянні зі статистичними даними за 2013–2019 роки). *Naspravdi.Today*: вебсайт. URL: <https://naspravdi.today/uk/2021/04/02/zahalnyy-stan-zlochynnosti>.
3. Орлов Ю.В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри. Х.: Право, 2023. 252 с.
4. Сидорчук О.О. Деякі теоретичні й практичні питання аналізу латентної злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Вип. 91 / редкол.: Г.І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 2021. С. 198–208. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/2003db18-dfde-4077-ad27-0f7c0c82c19a>.
5. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання. К.: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
6. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М.В. В'юник, М.В. Карчевський, О.Д. Арланова; упоряд. Ю.В. Баулін. Харків: Право, 2020. 212 с. URL: <file:///C:/Users/Mykola/Downloads/96601858.pdf>.
7. Коротюк О.В. Злочинність в Україні. Аналіз статистичних даних за 2003–2018 роки. К.: ОВК, 2020. 64 с.
8. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.
9. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
10. Методичні рекомендації ДСА щодо заповнення форм звітності про розгляд судами справ. URL: https://od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/stat2.
11. Скільки людей проживають в Україні: МВФ оприлюднив оцінку чисельності населення. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/naselennya-ukrajini-mvf-ociniv-skilki-lyudey-prozhivayev-krajini-12989370.html#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%2C%20%D0%B7%D0%B3%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%83,%D0%B4%D0%BE%2033%2C3%20%D0%BC%D0%BB%D0%BD%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1>.
12. Проєкт нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
13. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2022 рік. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/ZVIT-NAZK-TSPPR.pdf>.
14. Проєкт Кодексу про адміністративні проступки. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44507>.
15. Хавронюк М.І. Дисциплінарна відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення (законодавство, практика, пропозиції). URL: <https://pravo.org.ua/books/distiplinarna-vidpovidalnist-za-koruptsiyni-ta-pov-yazani-z-koruptsiyeyu-pravoporushennya-zakonodavstvo-praktika-propozitsiyi-2>.